

חקר והוראה אקדמית של תופעת הטרור בעולם ובישראל

ד"ר בועז גנור

פורסם לראשונה ב"[אוונגרד](#)", מגזין הבינתחומי.

בשנים האחרונות קמו במדינות רבות בעולם מכוני מחקר אקדמיים ותוכניות לימוד בתחום הטרור ובטחון המולדת. תהליך זה היה פועל יוצא של הצורך להעמיק את ההבנה של תופעת הטרור, שורשיה, המוטיבציות העומדות מאחוריה כמו גם הצורך לטייב את המדיניות של ההתמודדות עם תופעה כלל עולמית מסוכנת זו.

ההתעניינות של העולם האקדמי בתופעת הטרור החלה כבר במחצית המאה הקודמת עת התפתחה תופעת הטרור המודרני, אולם מספר אנשי האקדמיה שעסקו בתופעה זו באותה עת היה קטן והתבסס על קהילה מצומצמת של עשרות חוקרים בלבד ברובם הגיעו מהעולם האקדמי בארה"ב, אירופה וישראל.

פיגוע הטרור הקשה ביותר בהיסטוריה שבוצע ב-11 בספטמבר 2001 בארה"ב סימן את ראשיתה של מהפכה עולמית בתחום ההתמודדות עם הטרור ככלל תוך הירתמותן של ממשלות רבות לשדרוג יכולות הלוחמה בטרור שלהם, הפניית משאבים ממשלתיים רבים לתחום זה, וגיוס המגזר הפרטי וחברות טכנולוגיה למציאת מענה אפקטיבי לאיום תמור זה לשלום העולם. בתוך כך חלה מהפכה דומה גם בעולם האקדמי - חוקרים רבים בחרו לעסוק במחקריים בסוגיות הקשורות בטרור ובביטחון המולדת, הוכנו קורסים ותוכניות לימוד מיוחדות באוניברסיטאות רבות, וסטודנטים רבים מצאו עניין בלימוד הנושא במטרה בתום לימודיהם לפתח קריירה בתחום זה במגזר הממשלתי, ביטחוני, ציבורי, פרטי או אקדמי.

ראשיתה של המהפכה האקדמית הייתה עם הקמתו של ה-DHS בארה"ב כלקח מהמחדלים שקדמו לפיגוע ה-11 בספטמבר. ה-DHS הפך עד מהרה להיות אחד ממושרד הממשלה הגדולים בארה"ב המעסיק כרבע מיליון עובדים ובמסגרתו הוקם (OUP) The S&T Directorate Office of University Programs.

משימתו העיקרית של ה-OUP הוגדרה כ:

"Builds a stable community of homeland security researchers and educators at U.S. colleges and universities, and Fosters a homeland security culture within the academic community through research and educational programs."

לשם מימוש יעדים אלה הקים ה-OUP שניים-עשר מרכזי מצוינות אקדמיים לחקר ולהוראה בתחום הטרור ובטחון המולדת באוניברסיטאות שונות בארה"ב. חלק ממרכזי מצוינות אלה מהווים קונסורציום של מספר אוניברסיטאות ולכל מרכז מצוינות הוקצע על-ידי ה-DHS תחום אחריות מרכזי אחד. כך למשל מרכז המצוינות של אוניברסיטת USC - "CREAT" עוסק ב-Risk and Economic Analysis of Terrorism Events , מרכז המצוינות של אוניברסיטת מרילנד - "START" עוסק ב-Study of Terrorism and Responses to Terrorism.

מרכזי מצוינות אחרים של ה-DHS באוניברסיטאות אמריקניות שונות עוסקים בין השאר במחקרים בנושאי:

Microbial Risk Assessment, Explosives-Related Threats, Border Security and Immigration, Animal Disease Defense, Food Protection, Maritime Security, National Transportation Security, Coastal Hazards Visualization and Data Analytics.

אחד ממרכזי המצוינות הראשונים בעולם שהוקדשו לחקר והוראת הטרור הינו המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT) שהוקם במרכז הבינתחומי הרצליה בשנת 1996. עם הקמת המכון הקדימה ישראל את המגמה האקדמית בארה"ב בחמש שנים. המכון שריכז את טובי המוחות האקדמיים והפרקטיים בישראל בתחום הטרור הפך עד מהרה לאחד ממרכזי המצוינות המובילים בעולם לחקר התופעה.

חוקרי המכון ועמיתיו שולבו בין השאר בתכונות לימוד ייחודיות בתחום הטרור שפותחו בבית הספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה הנלמדות בשפה האנגלית בחטיבת לימודים מיוחדת בתואר הראשון בהתמחות ייחודית של לוחמה בטרור ובטחון המולדת ובתואר השני בממשל. תכניות פופולאריות אלה מהוות מקור משיכה לעשרות סטודנטים שמגיעים לישראל מכל רחבי העולם בכוונה לפתח ולקדם את הקריירה שלהם בתחום ההתמודדות עם הטרור.

האוונגרד האקדמי הישראלי בתחום הטרור ובטחון המולדת השפיע רבות על התפתחות התחום וסלל את הדרך להקמתם של מרכזי מצוינות אחרים מעבר לארה"ב גם במדינות רבות באירופה, אסיה, אוסטרליה, סינגפור ועוד.

למעמד המרכזי של ישראל בתחום ההוראה והמחקר של תופעת הטרור תרמו בין השאר: הניסיון הייחודי של ישראל כמדינה דמוקרטית המתמודדת מיום הקמתה עם היקף גדול ומגוון של פיגועי טרור, השילוב של הידע התאורטי עם הניסיון הפרקטי הישראלי ומעל לכל הבינתחומיות של התחום. ואכן, סוגיית הטרור הינה אחת הסוגיות הבינתחומיות ביותר. כמעט לכל דיסציפלינה אקדמית יש רלוונטיות ישירה או עקיפה לחקר הטרור - סוציולוגיה, קרימינולוגיה, מדע המדינה, פסיכולוגיה, משפטים, תקשורת, כלכלה, מחשבים, רפואה, ביולוגיה, כימיה, פילוסופיה ועוד. הכלים האנליטיים של הדיסציפלינות המחקריות הללו עשויים לסייע בהבנה הרבדים השונים של תופעת הטרור ובגיבוש אסטרטגיות יעילות להתמודדות עם תופעה זו. אסטרטגיות שישמרו טוב יותר על האיזון העדין שבין אפקטיביות הלוחמה בטרור והשמירה על ערכים ליבראליים-דמוקרטיים.

מרכזי המצוינות שהוקמו בעשור האחרון באוניברסיטאות שונות ברחבי העולם העוסקים בהוראה ובחקר הטרור, מהווים לפיכך אבן בניין חשובה בהיערכות העולמית להתמודדות עם תופעה זו. תופעה אשר להערכת המומחים תמשיך ללוות את המין האנושי עוד זמן רב וסביר להניח כי אף תחריף בשנים הקרובות עקב השינויים הטקטוניים המתרחשים בעולם הערבי ומלחמות האזרחים בסוריה, תימן, עיראק, לוב ובמדינות נוספות. תהליכים המלווים במשבר משילות והתפתחות טריטוריות חסרות שליטה אפקטיבית המהוות קרקע פורייה להתפתחות ולהתעצמות ארגוני טרור לוקאליים וגלובאליים.